

Bewustwo(o)rding

Scholé, de school als vrije tijd

door René Berends

Vrije tijd is voor kinderen tijd, waarin ze niet naar school hoeven. Toch is ons woord 'school' afgeleid van het Griekse 'scholé' (σχολή) en laat dat nu 'vrije tijd' betekenen. De school als vrije tijd? Dat klinkt absurd in een tijd waarin het economisch productiedenken in het onderwijs de boventoon voert. Toch valt er met wat meer 'scholé' in onze scholen veel te winnen.

Onze school is een uitvinding uit de tijd van de Griekse stadsstaten. Voor het eerst in de geschiedenis behoorden kennis en kunde toen niet meer tot de privileges van een elite, maar werd deze vrijgegeven aan iedereen. Scholé verschafte elk kind zo de kans om zich los te maken uit de (ongelijke) sociale en economische omstandigheden om boven de eigen leefwereld uit te stijgen.

De schoolse vrije tijd was tijd, waarover buiten de school niet beschikt kon worden, die niet (direct) functioneel of productief was voor het gezin, de samenleving, de arbeidsmarkt, de kerk of voor een of ander politieke doel. Het was tijd van de leerling om zich als persoon te vormen.

Vanaf het begin is geprobeerd dit aspect van de school te temmen. Zo is onderwijstijd tegenwoordig verworden tot een productiemiddel van menselijk kapitaal, met als output leerresultaten, maximaal ontwikkelde talenten en bruikbare competenties. Er is geen 'vrije tijd' meer en zeker geen tijd te verliezen.

Natuurlijk is de school (ook) bedoeld als middel om leerlingen te kwalificeren en te socialiseren, maar daarbij zijn we vergeten dat zij ook waarde in zichzelf heeft. In haar 'ongetemde vorm' – de school als scholé – heeft zij namelijk een grote vormende waarde. Daarbij wordt met vorming wat anders bedoeld dan leren. Waar het bij leren vooral gaat om 'bij-leren', om het verstevigen van het bestaande 'ik' door het accumuleren van kennis en competenties, staat bij vorming het 'ik' van meet af aan mee op het spel en wordt het mee in het spel gebracht. Vorming gaat over het boven zichzelf uitstijgen, de leefwereld overstijgen. Het 'ik' leert hier niet iets bij, omdat dit 'ik' zich mee aan het vormen is.

Om vorming mogelijk te maken, is (vrije) tijd nodig, zodat leerlingen ingeleid kunnen worden in betekenissen, interesses kunnen kweken, nieuwsgierig en aandachtig kunnen worden voor de wereld buiten zichzelf, zodat ze zich ermee inlaten en ontdekken wat hen aanspreekt. Maar er zijn ook leraren nodig, die uit liefde op de wereld en de leerling betrokken zijn, die iets kennen, iets 'meester' zijn, er verstand van hebben, die begeistert zijn en die leerlingen helpen zich te leren verhouden tot zichzelf en tot de schoolse kennis en kunde.

Dat kan alleen met 'vrije tijd', die niet productief ingezet hoeft te worden, tijd die niet in het teken staat van het behalen van een of ander doel, competentie of resultaat. Scholé is tijd voor kennismaking, studie, denken en oefenen waarin leerlingen experimenteren om het experimenteren, uitproberen om het uitproberen, waarin ze de kans krijgen te ontdekken waardoor en hoe ze geraakt worden, beroerd worden, uitgerust worden, om zo 'in vorm' te komen, om tot volwassenheid, geletterdheid, geoefendheid, bekwaamheid te komen, zonder een vooraf bepaald doel.

De school, waar het niet (alleen) om leren draait, maar ook om vorming, waar het niet (alleen) om productieve tijd, maar ook om scholé gaat, biedt de samenleving de kans zich te vernieuwen door een nieuwe generatie die geleerd heeft zich in te laten met de wereld.